

Τα Δώδεκα Αρχοντόπουλα

Κρήτες ευγενείς και ο Θρύλος των 12 Αρχοντόπουλων

Γιώργος Κ. Δαλιδάκης

Όταν κάποιος ταξιδεύει στην Κρήτη θα ακούσει αρκετά συχνά ανθρώπους να λένε ότι κατάγονται από βασιλικό αίμα, απόγονοι ευγενών που ζούσαν κάποτε στην Κρήτη. Ο επισκέπτης συχνά θα απορρίψει αυτές τις ιστορίες σαν γεροντικές φαντασίες ή σαν παρεξήγηση της Κρητικής διαλέκτου που σε μερικά μέρη παρουσιάζει δυσκολίες. Θα κάνει όμως λάθος, καθώς υπήρχαν ευγενείς σε όλα τα μέρη της Κρήτης κατά την τελευταία περίοδο της Βυζαντινής εποχής και κατά τη διάρκεια της Ενετοκρατίας. Αυτοί ήσαν κυρίως απόγονοι των Βυζαντινών αριστοκρατικών οικογενειών που εγκαταστάθηκαν στην Κρήτη κατά τον 11ο και 12ο αιώνα. Η δεύτερη κατά σειρά αποίκηση είναι επίσης γνωστή και ως ο θρύλος των 12 Αρχοντόπουλων, εν μέρει θρύλος και εν μέρει ιστορικό γεγονός. Μέρος του θρύλου αυτού βασίζεται σε πραγματικά ιστορικά γεγονότα ενώ άλλα μέρη του βασίζονται σε πλαστογραφημένα έγγραφα που προετοιμάστηκαν ειδικά για τους επερχόμενους Βενετούς κατακτητές της Κρήτης που κατέλαβαν το νησί το 1204.

Όταν ο στρατηγός Νικηφόρος Φωκάς, και αργότερα αυτοκράτορας του Βυζαντίου, απελευθέρωσε την Κρήτη από τους Άραβες το 961, ανησύχησε για το χαμηλό ηθικό και τις θρησκευτικές αντιλήψεις του πληθυσμού μετά από 137 χρόνια Αραβικής κατοχής. Αυτό, σε συνδυασμό με την αντίσταση του τοπικού πληθυσμού έναντι της νέας Βυζαντινής διοίκησης, ανάγκασε τον Αυτοκράτορα Αλέξιο Κομνηνό Α' να στείλει προς τα τέλη του 10ου αιώνα έναν αριθμό διακεκριμένων Βυζαντινών οικογενειών από την Κωνσταντινούπολη να αποικήσουν την Κρήτη, με σκοπό να ανυψώσουν το ηθικό του πληθυσμού και τα θρησκευτικά ιδεώδη αλλά και να επιβάλλουν καλύτερο έλεγχο στον ντόπιο πληθυσμό.

Αυτή η πρώτη αποστολή δεν επέτυχε στο σκοπό της και έναν αιώνα αργότερα, κατά τη διάρκεια της βασιλείας του αυτοκράτορα Αλέξιου Κομνηνού Β', διεγγονου του Αλέξιου Κομνηνού Α', μία νέα ομάδα Βυζαντινών ευγενών έφθασε στην Κρήτη. Τους δόθηκαν σημαντικά περιουσιακά και διοικητικά προνόμια. Η άφιξή τους είναι γνωστή μέσα από το πέρασμα των αιώνων ως η ιστορία των Δώδεκα Αρχοντόπουλων. Αυτό το γεγονός έγινε αντικείμενο αντιδικίας μεταξύ ιστορικών τα τελευταία χρόνια. Η ιστορία, ή ο μύθος για μερικούς, περιγράφεται παρακάτω.

Ο Αλέξιος Κομνηνός Β', ανησυχώντας για τη συνεχή αναταραχή στην Κρήτη, έστειλε 12 επιφανείς Βυζαντινές οικογένειες για να δημιουργήσουν νέους δυνατούς δεσμούς με την Πόλη και να βελτιώσουν τις θρησκευτικές, ηθικές και οικονομικές συνθήκες του ντόπιου πληθυσμού. Σε ένα έγγραφο γνωστό ως «Χρυσόβουλλο», (έγγραφο που φέρει χρυσή σφραγίδα για την αυθεντικότητα της υπογραφής του αυτοκράτορα) ο αυτοκράτορας, αφού απειλεί τους Κρήτες με αυστηρή τιμωρία σε περίπτωση ανυπακοής τους προς τη θέλησή του, λέει ότι τους στέλνει ως βασιλιά και θεματοφύλακά του τον γιό του Ισαάκιο μαζί με 12 Άρχοντες. Η σημερινή διαμάχη των ιστορικών, μεταξύ άλλων, συνδέεται με την αυθεντικότητα αυτού του εγγράφου και την ημερομηνία κατά την οποία εκδόθηκε.

Από χειρόγραφο του Ερωτόκριτου του 1787, παρουσίαση του υιού του αυτοκράτορα του Βυζαντίου με την συνοδεία του.

Οι οικογένειες που ονομάζονται σε αυτό το έγγραφο, και οι οποίες είχαν διακεκριμένη θέση στην ιστορία της Κρήτης είναι: Ιωάννης Φωκάς (το όνομα της οικογένειας άλλαξε κατά την εποχή της Ενετοκρατίας σε Καλλέργη), Μαρίνος Σκορδύλης, ανιψιός του αυτοκράτορα, Φίλιππος Γαβαλάς, Θωμάς Αρχολέος, Ευστάθιος Χορτάτζης, Λέων Μουσούρος, Κωνσταντίνος Βαρούχας, Ανδρέας Μελισσινός, Λουκάς Λίθινος, Νικηφόρος Αργυρόπουλος, Δημήτριος Βλαστός και Ματθαίος Καλαφάτης. Όλοι τους ήσαν αρχηγοί οικογενειών που είχαν μέχρι και 8 αρσενικά μέλη.

Μεγάλες περιοχές της Κρήτης δόθηκαν σε κάθε μία από αυτές τις οικογένειες και τα ονόματά τους συναντούνται ως τοπωνύμια διαφόρων τοποθεσιών στην Κρήτη όπως το Σκορδύλο (ή Σκορδίλλο ή Σκορδίλω) στην Σητεία και στον Μυλοπόταμο κοντά στο Ρέθυμνο, τα Καλλεργιανά στην Κίσσαμο κοντά στο Καστέλλι, και το Κάλλεργο ή Καλέργω κοντά στο Ρέθυμνο. Υπάρχει επίσης και μία βουνοκορφή στα Λευκά Όρη που ονομάζεται Καλλέργης και πολλά ακόμα μέρη που καθρεφτίζουν τα ονόματα των Αρχοντόπουλων με την κατάληξη του τοπωνυμίου σε -ανά π.χ. Καλλεργιανά ή χρησιμοποιώντας το κτητικό του π.χ. του Καλλέργη ή του Σκορδύλη. Τα οικόσημα των οικογενειών μπορούν να βρεθούν σε εκκλησίες και μνημεία σε όλη την Κρήτη και μέλη αυτών των οικογενειών είναι επιφανή μέλη της σημερινής Ελληνικής κοινωνίας. Τα ίδια ονόματα εμφανίζονται στη ταραγμένη ιστορία της Κρήτης κατά τους αιώνες καθώς πολλοί από αυτούς κατείχαν επιφανείς ρόλους σε σπουδαία ιστορικά γεγονότα.

Λόγω της απουσίας των αυθεντικών εγγράφων που συνδέονται με την αποίκηση (σώζονται μόνο σε αρχεία από την βενετική εποχή υποτιθέμενων μεταφρασμένων ελληνικών αρχείων ή ελληνικές μεταφράσεις πρότερων βενετικών εγγράφων) και πιθανών λαθών στα μεταφρασμένα έγγραφα, υπάρχει η άποψη σήμερα, ότι το έγγραφο και η ιστορία που συνδέεται με αυτό ήταν επινόηση μελών αυτών των οικογενειών με σκοπό να πείσουν τους Βενετούς για την αριστοκρατική τους θέση και κατά συνέπεια να εξασφαλίσουν μία θέση ανάμεσα στη νέα πολιτική ελίτ.

Αυτό που δεν αμφισβητείται είναι, ότι οι οικογένειες αυτές που έφτασαν στην Κρήτη από το Βυζάντιο ήταν από εξέχουσες βυζαντινές οικογένειες και ότι όταν αποίκησαν στην Κρήτη σχημάτισαν τη νέα αρχοντική τάξη που θα έπαιξε σημαντικό ρόλο στην Κρήτη από τότε και στο εξής. Η εξέχουσα θέση τους επιβίωσε μέσα από τους αιώνες, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας.

Οι οικογένειες των απογόνων των Δώδεκα Αρχοντόπουλων, καθώς και αυτές της πρώτης ομάδας Βυζαντινών ευγενών, απέκτησαν συγκεκριμένα προνόμια από τους Βενετούς. Αυτοί αποκαλούνταν Αρχοντορωμαίοι από τους Βενετούς (οι Βυζαντινοί ήταν γνωστοί ως Ρωμαίοι - από την Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία - και Αρχων από το ηγέτης) και οι δύο ομάδες ήσαν μέρος των “privilegiati” ή της προνομιούχας τάξης που περιελάμβανε όλους τους ιερείς και τους Σφακιανούς. Οι τελευταίοι θεωρούνταν όλοι από τους Βενετούς ως απόγονοι του Άρχοντα Μαρίνου Σκορδύλλη.

Γι' αυτό, αν σε ένα από τα ταξίδια σας στην Κρήτη συναντήσετε κάποιον που λέει ότι είναι απόγονος αριστοκρατών, μην απορρίψετε αυτό που λένε, καθώς μπορεί να υπάρχει και κάποια δόση αλήθειας και μια μεγάλη και ενδιαφέρουσα ιστορία.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Για περισσότερα για τη διαμάχη των ιστορικών γύρω από αυτό το θέμα μπορείτε να διαβάσετε το βιβλίο: *Byzantine Crete, From the 5th century to the Venetian Conquest*, 1988, του Dimitris Tsougarakis, στα Αγγλικά, πιθανότατα διαθέσιμο στις μεγαλύτερες Δημοτικές βιβλιοθήκες της Κρήτης.